

OTĪLIJA KOVAĻEVSKA

Latvijas Ģeotelpiskās informācijas aģentūra
otilija.kovalevska@lgia.gov.lv

Kartogrāfiskās metodes piedāvājums Dienvidaustrumlatgales sādžu nosaukumu un uzvārdu izcelsmes pētījumos

Vairums mūsdienu Latgales sādžu nosaukumu vēsturiskos avotos ir izsekojami vismaz līdz 18. gs. vidum, bet uzvārdi, no kuriem liela daļa ir sastopami arī šodien, jau masveidā atrodami 18. gs. un pat senākos dokumentos. Uzkrītošā līdzība starp sādžu nosaukumiem un uzvārdiem nepārprotami norāda uz to savstarpējo saistību, bet 18. gs. pirmās puses dokumentu analīze rāda, ka šajā periodā, iespējams, veidojušies vai vismaz nostabilizējušies līdz pat 70–80% mūsdienu Latgales sādžu nosaukumu. Īpaši tas attiecināms uz Latgales dienvidaustrumu daļu, par kuru ir pieejams plašāks 18. gs. materiālu klāsts.

Jaunu interesantu informāciju par uzvārdu un vietvārdu saistību, kā arī sādžu nosaukumu izcelsmi var iegūt, raugoties no ģeogrāfiskā viedokļa un ņemot palīgā kartogrāfisko metodi – dažādus senos vietu un personu reģistrus salīdzinot ar mūsdienu un vēsturiskajām kartēm. Kartogrāfiskā metode palīdz arī orientēties “pirmskaršu perioda” revīziju materiālos un sniedz informāciju par administratīvo vienību robežām, vietvārdu maiņu un pat to izcelsmi.

Senākās pietiekami liela mēroga kartes, kurās atrodama lielākā daļa mūsdienu Latgales sādžu nosaukumu, ir 1884./85. gada ģenerālmērīšanas plāni. Kāpjoties atpakaļ laikā, 1765. gada revīzijā redzam tos pašus nosaukumus, piem., Asūnes voistīstē minētas 49 apdzīvotas vietas, turklāt tās uzskaitītas ģeogrāfiskā secībā, kas ļauj šo sarakstu salīdzināt ar karti. Tāda pati secība ir arī 1738. gada revīzijā, kur vietvārdi, šķiet, apzināti veidoti piederības formā pēc uzvārdiem (*Aprobakalns, Rubenowa, Weyzeniszki* u. c.). Par to liecina 1712. gada inventārs, kur apgrieztā secībā minēti gandrīz tikai uzvārdi, no kuriem nepārprotami atvasināti vēlākie sādžu nosaukumi (piem., *Buncz – Bunčova, Racz – Račova, Weyzan – Veiziniški, Weter – Veterauci*). Sakārtojot šos 18. gs. reģistros minētos personvārdus un vietvārdus vienotā tabulā un paturot prātā ģeogrāfisko piesaisti, var atklāt interesantas detaļas sādžu nosaukumu veidošanās procesā. Piem., nosaukums *Melķeri* (arī uzvārds) atvasināts no personvārda *Melhors*, nevis vācu *Melker* ‘slaucējs’; *Perviļova* savu nosaukumu mantojusi no kāda *Ferwera*; *Apaji* vēl 18. gs. vidū dēvēta par *Andiņovu* (pēc uzvārda *Andiņš*), taču starp vairākiem citiem uzvārdiem minēts arī *Apajs* jeb *Apels*, un 1785. gada kartē jau atzīmēts sādžas nosaukums *Apeleva*. Savukārt inventāros minētā *Cuakowa* un *Lakowo* nav nekas cits kā mūsdienu *Aišpūri*, uz ko norāda gan atrašanās vieta reģistrā, gan arī tajā minētais uzvārds *Auszpur* jeb *Eyspur*.

Analizējot Dienvidaustrumlatgales vietvārdus un uzvārdus plašākā ģeogrāfiskā un vēsturiskā kontekstā, var atklāt arī zināmas vietu nosaukumu veidošanās shēmas, tradīcijas, reģionālās īpatnības. Neatsveramu palīdzību šai ziņā sniedz jau esošā Latvijas Vietvārdu datubāze, bet izpētes iespējas krietni paplašinātu Latgales vēsturisko uzvārdu datubāzes izveide (ar ģeogrāfisko piesaisti).